

ÖTÜKEN

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

Zhufanzhi
YABANCILARIN TASVİRİ
Bir Çinlinin Gözüyle Ortaçağ İslam Dünyası

Zhao RUGUA

Notlandırarak Türkçeye Çeviren
Shan-Ju LIN

YAYIN NU: 1381
KÜLTÜR SERİSİ: 803

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-780-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Kapak Resmi: Ortaçağlarda Zeytûn Limanı

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: Dörtel Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Zafer Mah. 147. Sk. 9-13A Esenyurt-İstanbul
Tel: 0212 565 1166
Sertifika Numarası: 40970

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

SHAN-JU LIN; 1987 yılında Tayvan-Taipei’de doğdu. 2011 yılında Tayvan National Chengchi Üniversitesinin Türk Dili ve Kültürü Bölümünden mezun oldu. 2009-2010 yıllarında değişim programıyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezinde (TÖMER) bir yıl süre ile Türkçe dil eğitimi aldı. 2012-2015 yılları arasında, Ankara Üniversitesi ile National Chengchi Üniversitesi arasındaki akademik iş birliği protokolü çerçevesinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında araştırmaları yapmaya başladı. 2015 yılında *Zhao Rugua’nın Zhufanzhi* Adlı Eserine Göre *XII-XIII. Yüzyılda Orta Doğu Kentleri ve Ticari Emtia* başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıldan itibaren, kazandığı Türkiye Bursları desteğiyle aynı anabilim dalında doktora çalışmasına devam etmektedir. Anadili Çince olan mütercim, Türkçe ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Giriş	11
Zhao Rugua ve Eseri	12
Zhufanzhi'nin Nüsha ve Baskıları	19
Eserimizle İlgili Bazı Hususlar	21
Zhao Rugua'nın Önsözü	25

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU KENTLERİ

1. Daqin Guo (大秦國) Bilâd-ı Şam/Suriye.....	29
2. Dashi Guo (大食國) Araplar/Araplar Ülkesi.....	36
3. Majia Guo (麻嘉國) Mekke	50
4. Cengba Guo (層拔國) Zengibar.....	52
5. Bipaluo Guo (弼琶囉國) Berberâ.....	54
6. Wuba Guo (勿拔國) Sahar	57
7. Zhongli Guo (中理國) Somali	58
8. Wengman Guo (甕蠻國) Umman	61
9. Jishi Guo (記施國) Kış Adası	62
10. Baida Guo (白達國) Bağdat	64
11. Bisiluo Guo (弼斯囉國) Basra	66
12. Jicini Guo (吉慈尼國) Gazne	68
13. Wusili Guo (勿廝離國) Musul.....	70
14. Lumei Guo (蘆眉國) Rûm (Anadolu).....	72
15. Mulanpi Guo (木蘭皮國) Murâbit	74
16. Wusili Guo (勿斯里國) Mısır.....	76
17. Egentuo Guo (遏根陀國) İskenderiye.....	78
18. Haishang Zaguo (海上雜國) Denizdeki Ülkeler.....	80
A) Kunluncengqi Guo (崑崙層期國) Pemba Adası Ve Madagaskar.....	80
B) Chabisha Guo (茶弼沙國) Djabulsa, Güneşin Battığı Yer	81
C) Sijialiye Guo (斯加里野國) Sicilya.....	82
D) Moqielie Guo (默伽獵國) Fas (El-Mağribü'l-Aksâ).....	82

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ EMTİA

1. Ruxiang (乳香) Akgünlük.....	87
2. Moyao (沒藥) Mür	90
3. Xiejie (血竭) Kırmızı Sakız (Ejder Kanı)	91
4. Jinyanxiang (金顏香) Aselbent	93
5. Suhexiangyou (蘇合香油) Sığla Yağı.....	94
6. Anxixiang (安息香).....	95
7. Zhizihua (梔子花) Gardenya Çiçeği.....	97
8. Qiangweishui (薔薇水) Gülsuyu	98
9. Dingxiang (丁香) Karanfil.....	99
10. Roudoukou (肉豆蔻) Küçük Hindistan Cevizi.....	100
11. Moshizi (沒石子) Mazi Meşesi	102
12. Muxiang (木香) Himalaya Çiçeği.....	103
13. Awei (阿魏) Şeytantesi.....	104
14. Luhui (蘆薈) Sarısabır	105
15. Shanhushu (珊瑚樹) Mercan Ağacı.....	106
16. Liuli (琉璃) Lâcivert Taş/Yarısaydam Cam.....	107
17. Zhenzhu (珍珠) İnci	109
18. Xiangya (象牙) Fildişi	111
19. Xijiao (犀角) Gergedan Boynuzu	112
20. Wanaqi (溫腓臍) Misk Kedisi/Fok Merhemi	113
21. Longxian (龍涎) Amber	114
22. Daimei (瑇瑁) Bağa	115
Sonuç.....	117
Kaynakça	127
Kaynak Eserler	127
Araştırma Eserleri	131

EKLER

Ek 1: Transkripsiyon Tablosu-Çincenin Ses Alfabeti (Çince Pinyin, Türkçe, Hirth, Wade-Giles)	141
Ek 2: Ölçü Birimleri Tablosu: <i>Song Dönemi Ölçü Birimleri</i>	151
Ek 3: Asıl Metin	152

ÖNSÖZ

Çalışmamız, 1170-1231 yıllarında yaşayan bir devlet görevlisi olan Zhao Rugua'nın kaleme aldığı *Zhufanzhi* (*Chu-fan-chi, Yabancıların Tasviri*) isimli eserin, Ortadoğu kentleri ve bu kentlerde üretilen ticari meta hakkındaki kısımlarını incelemektedir. Söz konusu bu kısımlar ilk önce Türkçeye tercüme edilmiş, ardından, döneme ilişkin bilgi veren diğer kaynakların yardımı ile kritiğe tabi tutulmuştur.

Büyük oranda, Çin'e gelen tüccarların verdiği şifahi bilgilere dayanan eser, Ortaçağ Ortadoğu tarihi ile ilgili araştırmalara katkı sağlar niteliktedir. Biz de bu eserin ilgili kısmını Türkçeleştirerek, bu katkının Türk akademisine teşmilini amaçlamış bulunuyoruz.

Bu çalışma münasebetiyle öncelikle *Ankara Üniversitesi* ile *Tayvan National Chengchi Üniversitesi* arasında imzalanan akademik iş birliği protokolüne göre benim Ankara Üniversitesinde yüksek lisans eğitimi almamı kabul ettiği için Prof. Dr. Berahitdin Albayrak'a ve Doç. Dr. Lan-Ya Tseng'e teşekkür ediyorum. Yüksek lisans ve lisans derslerine katıldığım Prof. Dr. Melek Delilbaşı'ya, Prof. Dr. İlhan Erdem'e, Doç. Dr. Hatice Oruç'a, Doç. Dr. Mustafa Uyar'a ve Prof. Dr. Damla Demirözü'ne Ortaçağ tarihine ilişkin bilgilerimi zenginleştirdikleri için şükranlarımı sunuyorum.

Çalışma konusunun seçiminde ve geliştirilmesinde yardımlarını, desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Mustafa Uyar'a ve Doç. Dr. Hatice Oruç'a teşekkürlerimi sunuyorum. Bu alanla ilgili öneri ve yardımlarından dolayı Sayın Prof. Dr. Ayşe Onat'a, Doç. Dr. Gürhan Kırilen'e, Chih-Yung Li'ye ve Shih-Chen Liu'ye teşekkürü bir borç bilirim. Farsça kaynaklarla ilgili çalışmalarda bana yardım ettiği için Farsça hocam Manouchehr Ghorbani-Koshkaki'ye teşekkür ediyorum. Ayrıca, çalışmamızı okuyarak Türkçesinin ve imlasının düzeltilmesine katkı sağlayan Arş. Gör. Erhan Ateş'e de minnettarım. Her konuda bana sabırla yardımcı olan aileme ve dostlarıma desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

SHAN-JU LIN
Ankara

GİRİŞ

XIV. yüzyılın başlarında Çin'e gelen İbn Battûta, Güney Song Hanedanı'ndan (1127–1279) beri Zeytûn'un dünyanın en büyük limanı olduğunu, burada yüzden fazla büyük gemi bulunduğunu ve küçük gemilerin de sayılamayacak kadar çok olduğunu kaydetmektedir. Batı dünyasına Asya ve Uzakdoğu'yu tanıtan Venedikli seyyah Marco Polo, bu şehrin dünyanın en büyük limanlarından biri olduğunu tasdik etmiştir. Ortaçağ'ın iki ünlü seyyahının eserlerinde bahsettiği Zeytûn Limanı'nın zenginliği çalışmamızın konusu olan Zhao Rugua'nın *Zhufanzhi* kitabında da gösterilmektedir.

Güney Song Hanedanı döneminde politik ve ekonomik durum, birbirine sıkıca bağlıdır. Hükümet bilhassa deniz ticaretine önem verirdi. İmparatorluğun kuzey hudutlarındaki düzenin sağlanması için devletin askerî giderleri artırıldı. Devletin kuzey topraklarının Liao, Xixia ve Nüzhen devletlerinin eline geçmesi nedeniyle yerel vergiler hızla düştü ve karadan yapılan dış ticaret kesintiye uğradı. Çin, Doğu-Batı arasındaki sahil bölgeleri deniz ticaretinin kazançlı olduğunu anlamış ve buna büyük önem vermişti. Devletin başlıca gelirleri, deniz ticaretindeki ithalat vergisinden elde edilirdi. Hükümet, o dönemde deniz ticaretini canlandırmak amacıyla birçok tedbir aldı. Ayrıca Song Hanedanı'ndaki gemicilik tekniklerinin önceki dönemlere nazaran çok ilerlemesi de Çin deniz ticaretinin gelişmesinin önemli bir sebebidir.¹

¹ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi* (4. Baskı), TTK Yay., Ankara 2007, s. 232-256; We-
itang Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi" (Zhao Rugua'nın Hayatı ve
Eseri *Zhufanzhi*), *Zhejiang Academic Journal*, 1995, C. 5, s. 122; Shilong Li, "Shilun
Zhongguo Gudai de Haiwai Maoyi" (Overseas Trade in Ancient China), *Journal of
Henan University (Social Science)*, 2003, C. 43, S. 1, s. 17-18; Jin Yang, "Zhufan-
zhi Jiedu", (Study on the "Zhu Fan Zhi"), *Journal of Hui Muslim Minority Studies*,
2007, C. 1, s. 16.

Güney Song Hanedanı'nda deniz ticaretine verilen önemin bir sonucu olarak gümrük nazırlıklarının sayısı artırılmıştır. Dış ticareti geliştirmek, yabancı tüccarları Çin'e çekmek, yabancı ürünlerin denetimini sağlamak ve gümrük vergisi toplamak bu nezaretlerin görevleri arasında idi. Bu dönemde güneydoğu kıyılarındaki büyük liman kentlerinde toplam sekiz nezaret bulunmaktaydı.

Çalışmamızda eserini ele aldığımız Zhao Rugua, dönemin gümrük nazırlarından birisi idi. Zhao Rugua hem *Fujian Eyaleti Gümrük Nazırlığı* hem de *Zeytûn Limanı Deniz Ticaret Nazırlığı* ile görevliydi.² Aşağıda kendisi ve eseri hakkında bilgi vereceğimiz Zhao, açık fikirli bir devlet adamı idi. Dönemin Çin yönetimine ticari fayda sağlamak amacıyla, Çinli ve yabancı tüccarlar ile mülakat yaparak dikkatle seçtiği bilgilerle, bir anlamda coğrafi bir eser sayılan önemli bir ticaret raporu hazırlamıştır.³

Zhao Rugua ve Eseri

Zhao Rugua'nın, *Songshi*'de (*Song Tarihi*) biyografisi bulunmaktadır. 1983 yılında Zhejiang Eyaleti'nin Linhai İli yakınlarında Zhao'nun mezar taşı bulundu. Zhao'nun oğlu Zhao Chongzhen tarafından diktirilmiş olan kitabe, Zhao Rugua üzerine birinci elden kaynaktır.⁴ Song Hanedanı kroniğinin soy şeceresinden, Zhao Rugua'nın Song Hanedanı'nın ikinci hükümdarı Taizong'un (MS 976-997) sekizinci kuşak torunu ve üçüncü hükümdarı Zhenzong'un (MS 997-1022) kardeşi Kral Shang'ın (Zhao Yuanfen) soyundan geldiği anlaşılmaktadır.

Zhao Rugua, 12 Nisan 1170 tarihinde Zhejiang Eyaleti'nin Taizhou İli, Tiantai ilçesinde dünyaya gelmiştir. 21 yaşında girdiği sınavdan birincilikle çıkarak memuriyet hayatına başlamıştır. Bir süre kâtiplik yapmış, 1196 yılında girdiği bir diğer sınavı ise yine dereceyle geçmek suretiyle pek çok paye kazanmıştır. 1200 senesinde ise Tanshou'daki Xiangtan İlçesi Vali Yardımcılığına getiril-

² Li, "Shilun Zhongguo Gudai de Haiwai Maoyi", s. 18; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi* (*Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi*), ed. Bowen Yang, Pekin 2008, s. 1-5.

³ Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi", s. 122-123.

⁴ Sanjian Xu, "Zhejiang Linhaishi Faxian Songdai Zhao Rugua Muzhi" (Zhejiang Eyaleti'nin Linhai İlinde Song Hanedanlığı Zhao Rugua'nın Mezar Taşının Bulunması), *Kaogu* (*Archeology*), 1987, C. 10, s. 956.

miştir. 1205 senesinde Shaoxing İdaresi Denetim ve Ceza Kâtipliği görevini üstlenmiştir. Zhao Rugua bu ve benzeri pek çok üst düzey memuriyet görevinden sonra, 1224 senesinde Fujian Eyaleti Gümrük Nazırı olarak atanmıştır. 1225 yılında ise bu görevine ilaveten Zeytûn Limanı Deniz Ticaret Nazırlığı görevi kendisine verilmiştir. 1228 senesine kadar devam ettirdiği bu görevleri esnasında, eseri için de gerekli bilgi ve malzemeyi toplama imkânı bulmuştur. Bu da söz konusu görevlendirme sürecinin onun meslek hayatının en önemli safahatı olmasına neden olmuştur. 1228 senesinde saray tarafından özel olarak görevlendirilmiştir. Bu görevine ilaveten 1230 senesinde Zhejiang Eyaleti'ndeki mahkeme, ceza, denetim ve ziraat işleri nazırlığı da hükümdar tarafından kendisine verildi. Ancak Zhao Rugua hastalığı sebebiyle bu görevi üç defa reddetti. Bu görevin yerine, Çin'deki dört ünlü Tao tapınağından biri olan Huazhou (Sichuan) Eyaleti'ndeki Yuntai Tao Tapınağı Nazırlığını talep etti ve bu talebi onaylandı. Ertesi sene hükümdarın annesinin doğum günü kutlamaları vesilesiyle saraya tekrar çağrıldı. Şubat 1231 senesinde askerî, personel işleri, hizmet karşılığı toprak bağı-şısı, unvan (devlet memuru ve subay atamaları ile hizmet karşılığı kişinin kendisine ya da ebeveynlerine soyluluk unvanı bağı-şısı) ile ilgili bakanlığa getirildiyse de bir süre sonra hastalığı sebebiyle emekli olarak memleketine geri döndü. 12 Temmuz 1231'de, 62 yaşında burada vefat etti.⁵

Zhao Rugua, 1224-1228 tarihleri arasında devam eden Fujian Eyaleti ve Zeytûn Limanı Deniz Ticareti Nazırlığı esnasında, *Zhufanzhi* başlıklı bir eser kaleme almıştır. Eserin Önsöz'ünde Zhao Rugua, Çin'de dış ticaret ile ilgili kısa bilgiler vermekte, eserin yazılma sebebini ve bilgileri edinme yollarını açıklamaktadır. Buna göre Çin'in yabancı halklar ile ticareti çok eskiye dayanmaktadır. Han Hanedanı'ndan (MÖ 206-MS 220) itibaren Çin ile yabancı devletler

⁵ Tuo Tuo, *Songshi (Song Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 231, s. 5292; 233, s. 6053; Friedrich Hirth, "Chao Ju-kua, a New Source of Mediaeval Geography", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS)*, 1896, (ns.) C. 28, S. 1, s. 76-78; Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi", s. 121-122; Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 15; Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 1-5; Jun Gu, "Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng" (Zhufanzhi Tercümesi: Bir Uluslararası Yapıt), *Shu Wu*, 2010, C. 2, s. 27.

arasında değerli hediyeler sürekli gelip gitmiştir. Tang Hanedanı'nda (MS 618-907) ise gümrük nezareti sistemi kurulmuştur; bundan böyle düzenli ticaret yöntemleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Zhao Rugua, içinde yaşadığı dönemin hanedanından da övgü ile söz etmekte, Song Hanedanı döneminde birbiri ardına gelen bilge kişileri anmakta, beşerî ilişkilerin ve sözleşmelerin önem kazandığını yazmaktadır. Bu dönemde dış ticaret için Zeytûn ve Kanton'da memurlar tahsis edilmiştir. Bunun amacı, halkı daha güçlü kılmak ve devlet işlerine yardım etmektir. Zhao Rugua, “ben bir emir ile buraya geldim” diyerek, Zeytûn'daki gümrük nezaretine de bir gönderme yapmaktadır. Boş zamanlarında yabancıların hazırladığı haritaları incelemekte ve dünya hakkında bilgi edinmektedir. Hakkında kayıt bulamadığı yer ve mevkileri Zeytûn'a gelen yabancı tüccarlardan sormak suretiyle bilgi edinmiştir. Zhao Rugua, yabancı tüccarların ülkelerinin adlarını listelediğini, geleneklerini ve topraklarını kayda geçirdiğini, yol ve ulaşımını Çinceye çevirmek suretiyle dağlarında ve verimli alanlarında yetişen ürünlerini kaydettiğini belirtmektedir. Topladığı bilgileri bir değerlendirme süzgecinden geçirdiği, “yanlış ve gereksiz bilgileri ayıklayıp gerçekleri bir araya getirerek *Zhufanzhi* adında bir kitap derledim” ifadesinden anlaşılmaktadır. Çin'e ithal edilen altın, fildişi, gergedan boynuzu, inci, buhur ve bağa gibi kıymetli ve nadir ürünlerin pek çoğunun bu eserde yer aldığı da Önsöz'de belirtilmektedir. Ayrıca eserin müellifi, antik Çin hakkında bir coğrafya ve mitoloji eseri olan *Shanhaijing* ve bir nevi ansiklopedi niteliği taşıyan *Bowuzhi*'den bahisle, onlarda yazılan bir şeyi bil-memenin mahcubiyet sebebi olduğunu belirtmekte, bu şekilde bir anlamda kendisinin bu alandaki yetkinliğini de ortaya koymaktadır.

Yaklaşık XIII. yüzyılın ortalarında Çinli Chen Zhensun tarafından yazılan açıklamalı bir bibliyografyada Zhao'nun eseri hakkında verilen bilgi ise şöyledir: “*Zhufanzhi* adlı eser iki bölüm içermekte olup Fujian Eyaleti Gümrük Nazırı Zhao Rugua tarafından yazılmıştır; yabancı ülkeler ve ihracatlarıyla ilgi bilgileri kaydetmiştir.”⁶ Bu

⁶ Zhensun Chen, *Zhizhai Shulu Jieti (Critical Notes of the Upright Study Catalogue)*, Taipei 1978, C. 2, 8, s. 259; Wylie, *Notes on Chinese Literature*, s. 60; Endymion Porter Wilkinson, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013, s. 943; Rugua Zhao, *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi*, trans.&anno. Friedrich Hirth& William Woodville Rockhill, St. Petersburg 1911, s. 35.

kayıt da, çok kısa olmasına rağmen Zhao Rugua'nın yabancılar ve dış ticaretle ilgilendiğini yansıtmaktadır.

Friedrich Hirth ve William Woodville Rockhill'in baskısında, son Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh'ın saltanatı (1242-1258) kanıt gösterilerek *Zhufanzhi*'nin 1242-1258 yılları aralarında yazıldığı öne sürülür. Fakat 1912 yılında Paul Pelliot'un kaleme aldığı bir değerlendirme yazısına göre bu çıkarım yanlıştır. Pelliot, *Yifeng Cangshuji* adlı bir eserde Zhao'nun yukarıda bahsettiğimiz Önsöz'ünü bulmuştur. Zhao'nun Önsöz'ünün sonunda "Baoqing yönetim döneminin birinci yılı [1225] Eylül ayında *Fujian* Eyaleti Gümrük Nazırı Zhao Rugua" şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Feng Chengjun'un, Han Zhenhua'nın ve Yang Bowen'in baskıları da Pelliot'un bu fikrini desteklemektedirler.⁷ Hirth ve Rockhill'in kullandıkları nüshada, sadece editör Li Tiaoyuan'ın Önsöz'ü, kentler ve emtia kısımları bulunur, Zhao'nun kendi Önsöz'ü bu nüshada yoktur. Bu nedenle Hirth ve Rockhill, Zhao'nun kitabının telif tarihini yanlış tahmin etmişlerdir.

Önsöz'de kendisinin de belirttiği üzere Zhao Rugua'nın eserinin öncelikli kaynağı yabancı tüccarlardır. Ülkeleri, gelenekleri, yolları ve ürünleri hakkında bizzat onlardan sormak suretiyle bilgi edinmiştir. Dış ticaretle uğraşan yerli ve yabancı tüccarlardan elde ettiği bilgiler sayesinde, Zhao Rugua çok sayıda ülke ve bunların ürünlerine ilişkin o zamana kadar bilinmeyen bilgileri kaydetmiştir. Song Hanedanı'nın deniz ulaşımı ve ülkeler arasında dolaşan ticari emtiayı incelemek açısından da bu eser son derece önemlidir.⁸

⁷ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 136-137, dipnot: 2; I. Bölüm, *BAİDAGUO* (白達國) BAĞDAT bahsi, dipnot: 120; Paul Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu" (*Zhufanzhi Kitabının Değerlendirme Yazısı* ["Chau Ju-kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi, traduit et annoté by Chau Ju-kua; Friedrich Hirth; W. W. Rockhill", *TP*, 1912, Second Series C. 13, S. 3, s. 446-481.]), *Xiyu Nanhai Shidi Kaozheng Yicong* (Batı Bölgeler ve Güney Çin Denizi Hakkında Tarihsel ve Coğrafi Metin Eleştirisinin Çevirisi Külliyyatı), çev. Chengjun Feng, Lanzhou 1990, C. 1, s. 109-110; Quansun Miao, *Yifeng Cangshuji* (*Yifeng Adlı Bir Kitap Koleksiyoncusunun Notları*), ed. Ming Huang&Tongfu Yang, Shanghai 2007, s. 66-67; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu* (*Zhufanzhi Tashihi ve Notları*), çev.&ed. Chengjun Feng, Taipei 1986, s. 1, 63, dipnot: 2; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Zhubu* (*Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler*), çev.&ed. Zhenhua Han, Hongkong 2000, s. 220, dipnot: 2; Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 110-111, dipnot: 2.

⁸ Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 3.

Zhao Rugua'nın eserinin kimi kısımları ise, amiri Zhou Qufei'nin *Lingwai Daida* isimli eserinden kelimesi kelimesine alıntıdır. Ancak Zhao Rugua, bu konudan hiç bahsetmez ya da Zhou'nun bu eserini zikretmez. Bazen Zhou Qufei'nin yazılarından, kendisince de doğru olmadığı aşikâr alıntılar yapmaktadır. Zhao Rugua, çeşitli Çin hane-dan kronikleri ve *Tongdian* (*Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı*) gibi diğer kaynakları da kullanmıştır.⁹

Uzun zamandır Zhao Rugua'nın eseri *Zhufanzhi*, ulaşım ağı tarihi, yabancı toprakların tasvirini veren bir coğrafya kitabı olarak görülmüş; hem kitabın özelliği hem de müellifinin ticari amacı göz ardı edilmişti. Oysa, *Zhufanzhi* sadece bir coğrafya kitabı olmayıp, aynı zamanda eski Çin'in dış ticaretini inceleyen ilk eser sayılır.¹⁰

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çin ile deniz ticareti yapan ülkeler hakkında bilgi verilmektedir. Bu ülkeler birer birer, detaylı ve gerçekçi tanıtılmakta; fiziki coğrafya açısından coğrafî mevkileri ve iklimi, beşerî coğrafya açısından ise yerli ürünleri, kültürü, gelenek, görenek ve yerel rivayetleri kaydedilmektedir. Bu bölümdeki kentlerin rota, mesafe ve yönlerinde Zeytûn Limanı esas alınmıştır. Bölüm boyunca Asya'dan Afrika'ya, Ortadoğu'dan Avrupa'ya kadar toplam 58 kent veya ülkeyi kayda geçiren Zhao, XIII. yüzyılda medeniyetleri canlı bir şekilde tasvir etmektedir. Biz eserimizde, bu kent ve ülkelerin sadece Ortadoğu'da yer alan 21 tanesini incelemiş bulunuyoruz.

Zhao Rugua, bilhassa *Daqin* ve *Dashi* (Arap) ülkelerini detaylıca tasvir etmektedir. Çin'de Tang Hanedanı'ndan beri *Dashi* kentlerine sıklıkla elçi ve hediye gönderilmekte idi. Çin'e gelen *Dashi* elçilerinin çoğu Arap ve Sâsânî tüccarlarıdır. Bai Shouyi'nin incelemelerine göre Kaibao yönetim döneminin ilk yılından (968) Qiandao yönetim döneminin dördüncü yılına (1168) kadar *Dashi* Devleti Çin'e toplamda 48 defa elçi göndermiştir. Buna karşın *Zhufanzhi*'de *Dashi*'den elçi gönderilmesi hakkında, dokuz kadar kayıt vardır. Bu dönemde Arap ve Sâsânî imparatorlukları ile Çin arasında sıkı bir münasebet

⁹ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 36. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 3; Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 6. Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 19.

¹⁰ Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi", s. 121-122.